

การพยาบาลสุขภาพชุมชน :

กระบวนการพยาบาลชุมชน

อนามัยครอบครัว

อนามัยโรงเรียน

อาชีพอนามัย

ดร.กิตยาวิทย์ จินทรานุกูล

ISBN 978-616-586-333-9

การพยาบาลสุขภาพชุมชน :

กระบวนการพยาบาลชุมชน

อนามัยครอบครัว

อนามัยโรงเรียน

อาชีพอนามัย

ดร.พิศยาวดี อินทรางกูร

การพยาบาลสุขภาพชุมชน:

กระบวนการพยาบาลชุมชน อนามัยครอบครัว อนามัยโรงเรียน อาชีวอนามัย

จัดทำโดย ดร. ทิตยวดี อินทรางกูร

พิมพ์ครั้งที่ 1 : กันยายน 2564 จำนวนพิมพ์ 100 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

ISBN 978-616-586-333-9

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ทิตยวดี อินทรางกูร

การพยาบาลสุขภาพชุมชน :

กระบวนการพยาบาลชุมชน อนามัยครอบครัว อนามัยโรงเรียน อาชีวอนามัย.-- บุรีรัมย์:

เรวัตการพิมพ์, 2564.

302 หน้า.

1. การพยาบาล. I. ทิตยวดี อินทรางกูร. II. ชื่อเรื่อง.

ISBN 978-616-586-333-9

พิมพ์ที่ : เรวัตการพิมพ์

16/19-21 ถนนปลัดเมือง อำเภอเมืองบุรีรัมย์

จังหวัดบุรีรัมย์ 31000

โทรศัพท์ 0 4461 2662

โทรสาร 0 4462 0187

E-mail rewatprinting@hotmail.com

Web site <http://www.rewat.in>

คำนำ

การดำเนินการดูแลสุขภาพในชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของงานพยาบาลชุมชนที่จะต้องรับผิดชอบในการดูแลผู้รับบริการทั้งบุคคล ครอบครัวและชุมชน ซึ่งการพัฒนาสุขภาพชุมชนในปัจจุบันเน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมโดยใช้ชุมชนทั้งชุมชนเป็นฐาน การมีส่วนร่วมของชุมชน การทำงานเป็นทีมและมีการนำกระบวนการพยาบาลมาใช้ในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาสุขภาพชุมชน ทำให้ชุมชนมีสุขภาพและสุขภาวะที่ดี

หนังสือการพยาบาลสุขภาพชุมชน: กระบวนการพยาบาลชุมชน อนามัยครอบครัว อนามัยโรงเรียน และอาชีวอนามัย เล่มนี้ได้ประมวลจากความรู้และประสบการณ์ของผู้เขียน มีเนื้อหาสาระแบ่งออกเป็น 6 บท กล่าวคือ ทฤษฎี แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและปัจจัยเกี่ยวกับภาวะสุขภาพชุมชน การพัฒนาชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน การพยาบาลอนามัยครอบครัว การพยาบาลอนามัยโรงเรียน การพยาบาลอาชีวอนามัย และกระบวนการพยาบาลชุมชน

ผู้เขียนหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษา บุคลากรสาธารณสุข ตลอดจนผู้ที่สนใจ ได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า มีความเข้าใจในการดำเนินการพยาบาลสุขภาพชุมชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ สภาพของชุมชน และสอดคล้องกับนโยบายเพื่อพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชน และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ศาสตราจารย์ ดร.นพ. กระแส ชนะวงศ์ รศ.ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์ และอาจารย์เอื้อจิตร สุขพล ที่กรุณาตรวจสอบเนื้อหา ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ ตลอดจนให้กำลังใจในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ หวังว่าจะได้รับคำแนะนำ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากผู้อ่านทุกท่านเพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนาให้เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาสาระที่สมบูรณ์ต่อไป

ดร. ทิตยาวดี อินทรางกูร

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 ทฤษฎี แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน และปัจจัยเกี่ยวกับภาวะสุขภาพชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	3
คำจำกัดความ ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน	3
องค์ประกอบของชุมชน คน ลักษณะของประชากร โครงสร้างของชุมชน สถานที่ สิ่งแวดล้อม ในชุมชน และปฏิสัมพันธ์ในชุมชน.....	10
องค์ประกอบชุมชนและขอบเขตในการศึกษาองค์ประกอบชุมชน	11
แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพชุมชน	12
แนวคิดการประเมินสุขภาพชุมชน	12
แนวทางการประเมินสุขภาพชุมชน.....	13
ตัวชี้วัดสุขภาพชุมชน.....	15
ปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะสุขภาพชุมชน	38
พฤติกรรมสุขภาพ.....	38
ประเภทของพฤติกรรมสุขภาพ และพฤติกรรมเจ็บป่วย.....	39
ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม	43
บทบาทพยาบาลชุมชนในการแก้ไขปัญหาสุขภาพที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม	43

บทที่ 2 การพัฒนาชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน

การพัฒนาชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน	50
แนวคิดการพัฒนาแนวใหม่.....	51
การพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง.....	51
การพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	54
การพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง.....	56
การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง.....	57

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

การมีส่วนร่วมของชุมชน	58
แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน	58
แนวคิดการทำงานแบบเป็นหุ้นส่วน.....	61
การประเมินผลการมีส่วนร่วม	65
การนำแนวคิดการมีส่วนร่วมไปสู่การปฏิบัติ	67
บทที่ 3 การพยาบาลอนามัยครอบครัว	
แนวคิดและหลักการการดูแลสุขภาพครอบครัว.....	78
ความสำคัญของการดูแลสุขภาพครอบครัว	78
ความหมายของครอบครัว	79
รูปแบบของครอบครัว	79
พัฒนาการและพันธกิจของครอบครัว.....	80
บทบาทหน้าที่ของพยาบาลอนามัยชุมชนในการเยี่ยมบ้าน	82
กระบวนการพยาบาลอนามัยชุมชนในการเยี่ยมบ้าน.....	84
การประเมินครอบครัว	84
การวินิจฉัยปัญหาของครอบครัว	89
การวางแผนการพยาบาล	91
การปฏิบัติตามแผน.....	92
การประเมินผล	92
การเยี่ยมบ้าน.....	94
ทักษะที่จำเป็นในการเยี่ยมบ้าน.....	95
การดูแลสุขภาพที่บ้าน	101
การจัดลำดับครอบครัวเพื่อการเยี่ยมบ้าน.....	110

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

กระบวนการเยี่ยมบ้าน	111
การใช้กระเป๋ายี่ยมบ้าน	117
การบันทึกรายงานการเยี่ยมบ้าน	120
บทที่ 4 การพยาบาลอนามัยโรงเรียน	
ความสำคัญของงานอนามัยโรงเรียน	125
การบริการอนามัยโรงเรียน หรือการจัดบริการสุขภาพในโรงเรียน	126
การบริการด้านการศึกษาหรือการสอนสุขศึกษา	134
ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนและชุมชน	188
บทบาทของพยาบาลในงานอนามัยโรงเรียน	189
บทที่ 5 การพยาบาลอาชีวอนามัย	
ความหมายและจุดมุ่งหมายของงานอาชีวอนามัย	194
ความสำคัญของงานอาชีวอนามัย	194
จุดมุ่งหมายของงานอาชีวอนามัย	194
ทีมงานอาชีวอนามัยและความปลอดภัย	195
กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอนามัยสิ่งแวดล้อม	198
การร่วมพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม	201
บทบาทของพยาบาลอนามัยชุมชนในการร่วมพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม	201
มาตรฐานการพยาบาลอาชีวอนามัยและสิ่งแวดล้อม	204
การจัดบริการด้านสุขภาพต่อผู้ประกอบการอาชีพ	207
การจัดบริการด้านสุขภาพต่อผู้ประกอบการอาชีพ	207
การป้องกันปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการทำงาน	209
ปัญหาสุขภาพของผู้ประกอบการอาชีพและปัจจัยที่เกี่ยวข้องและสิ่งคุกคามทางสุขภาพ	209
บทบาทของพยาบาลในสถานประกอบการ	217

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทบาทพยาบาลที่ปฏิบัติงานในสถานประกอบการ.....	217
ขอบเขตของการพยาบาลอาชีวอนามัย	218
กระบวนการพยาบาลในการดูแลสุขภาพคนทำงาน	221
บทที่ 6 กระบวนการพยาบาลชุมชน	
กระบวนการพยาบาลชุมชน	227
ความสำคัญของกระบวนการพยาบาลชุมชน	227
แนวคิดหลักของกระบวนการพยาบาลชุมชน.....	227
การเปรียบเทียบกระบวนการพยาบาลผู้ป่วยกับกระบวนการพยาบาลชุมชน.....	229
การประเมินสุขภาพชุมชน	231
วัตถุประสงค์หลักในการประเมินสุขภาพชุมชน	231
หลักการในการประเมินสุขภาพชุมชน	232
แนวคิดในการประเมินสุขภาพชุมชน.....	232
วิธีการประเมินสุขภาพชุมชน	234
การรวบรวมข้อมูลชุมชนและข้อมูลสุขภาพของประชาชนในชุมชน	237
ชนิดของข้อมูล	239
แหล่งข้อมูล.....	239
วิธีการศึกษาข้อมูล	240
ข้อมูลเพื่อการประเมินปัญหาทางสุขภาพชุมชน	241
เครื่องมือในการประเมินชุมชน (เครื่องมือ 7 ชิ้น).....	242
การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลสุขภาพชุมชน	247
การวิเคราะห์ข้อมูลสุขภาพชุมชน.....	247

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

การนำเสนอข้อมูลสุขภาพชุมชน.....	248
การวินิจฉัยสุขภาพชุมชน	249
การตีความข้อมูลปัญหาสุขภาพของประชาชนในชุมชน	250
การระบุปัญหาสุขภาพชุมชน.....	251
การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาสุขภาพชุมชน.....	253
หลักการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาสุขภาพชุมชน.....	253
วิธีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา	254
การวางแผนแก้ปัญหาสุขภาพในชุมชน.....	262
ลักษณะของแผนงานที่ดี.....	262
ประโยชน์ของการวางแผนงาน	262
การจัดทำแผนเพื่อดำเนินงานในชุมชน	264
การเขียนโครงการและการประเมินผลการปฏิบัติงานในชุมชน	266
ความสำคัญของโครงการ.....	266
ขั้นตอนการเขียนโครงการ.....	267
การปฏิบัติการพยาบาลสุขภาพชุมชนตามแผน/โครงการในการแก้ไขปัญหาสุขภาพชุมชน.....	271
ขั้นตอนการปฏิบัติการพยาบาลสุขภาพชุมชนตามแผนงาน/โครงการ	272
การบันทึกการปฏิบัติงาน.....	274
การประเมินผลการปฏิบัติการพยาบาลสุขภาพชุมชน.....	275
ความสำคัญของการประเมินผล.....	275
ประเภทของการประเมินผลโครงการ	276
ปัญหาอุปสรรคในการประเมินผลโครงการ	278

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 ปัจจัยทางด้านลักษณะประชากร ปัจจัยด้านอาชีพและรายได้ ปัจจัยด้านที่อยู่และสิ่งแวดล้อม	6
ตารางที่ 2 ปัญหาชุมชนแยกตามลักษณะชุมชนเมืองชุมชนชนบท	7
ตารางที่ 3 ตัวชี้วัดเมืองไทยแข็งแรง.....	16
ตารางที่ 4 หมวดที่ 1 : สุขภาพ มี 7 ตัวชี้วัด.....	18
ตารางที่ 5 หมวดที่ 2 : สภาพแวดล้อม มี 7 ตัวชี้วัด	18
ตารางที่ 6 หมวดที่ 3 : การศึกษา มี 5 ตัวชี้วัด	19
ตารางที่ 7 หมวดที่ 4 : การมีงานทำและรายได้ มี 4 ตัวชี้วัด	19
ตารางที่ 8 หมวดที่ 5 : ค่านิยม มี 8 ตัวชี้วัด.....	19
ตารางที่ 9 ตัวชี้วัดด้านการส่งเสริมสุขภาพทุกกลุ่มวัยสุขภาพดี.....	35
ตารางที่ 10 ตัวชี้วัดด้านการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี	36
ตารางที่ 11 ตัวชี้วัดการด้านความรู้ด้านสุขภาพ.....	37
ตารางที่ 12 ตัวชี้วัดการด้านกฎหมายด้านการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม	38
ตารางที่ 13 ความแตกต่างของ Professional กับ Partnership model	62
ตารางที่ 14 ลักษณะบางประการของประชาคมและความเป็นประชาสังคม	70
ตารางที่ 15 อันดับของทักษะในทางภาษาและความคิดของนักเรียนในแต่ละระดับชั้น	137
ตารางที่ 16 วิธีการให้ความรู้ทางสุขภาพ/พฤติกรรมการเรียนรู้/กลุ่มเป้าหมาย/ลักษณะการเรียนรู้.....	143
ตารางที่ 17 ตารางการปฏิบัติการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการเรียนรู้กระบวนการ	171
ตารางที่ 18 ระดับความเข้มของแสง	185
ตารางที่ 19 จำนวนของส้วม ที่ปัสสาวะต่ำสุดตามมาตรฐาน	186
ตารางที่ 20 เปรียบเทียบกระบวนการพยาบาลผู้ป่วยกับกระบวนการพยาบาลในงานชุมชน	229
ตารางที่ 21 แนวคิดการใช้ข้อมูลในการประเมินชุมชน	232

๗

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 22 ข้อมูลที่ต้องการจากการศึกษาชุมชนพร้อมแหล่งและวิธีการเข้าถึงข้อมูล	238
ตารางที่ 23 ตัวอย่างการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาสุขภาพในชุมชน	260

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 องค์ประกอบของการศึกษาชุมชนตามกรอบแนวคิดชุมชนในฐานะผู้รับบริการ.....	11
ภาพที่ 2 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	54
ภาพที่ 3 กระบวนการพัฒนากระแสดั้งเดิมและกระแสใหม่.....	58
ภาพที่ 4 การทำงานแบบเป็นหุ้นส่วน	64
ภาพที่ 5 สรุปความสัมพันธ์ของแนวคิด การพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน.....	74
ภาพที่ 6 ตัวอย่างการเขียนแผนภูมิครอบครัว	86
ภาพที่ 7 ตัวอย่างแผนที่นิเวศครอบครัว.....	86
ภาพที่ 8 การตรวจสอบสุขภาพ 10 ท่า.....	131
ภาพที่ 9 แผนที่เดินดินของหมู่บ้าน.....	243
ภาพที่ 10 สัญลักษณ์ในการเขียนผังเครือญาติ.....	244
ภาพที่ 11 กระบวนการพัฒนาสุขภาพชุมชน	249

บทที่ 1

ทฤษฎี แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน และปัจจัยเกี่ยวกับภาวะสุขภาพชุมชน

ขอบเขตของเนื้อหา

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

- 1.1 คำจำกัดความ ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
- 1.2 องค์ประกอบและขอบเขตในการศึกษาองค์ประกอบของชุมชน คน ลักษณะของประชากร โครงสร้างของชุมชน สถานที่ สิ่งแวดล้อมในชุมชน และปฏิสัมพันธ์ในชุมชน

2. แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพชุมชน

- 2.1 แนวคิดการประเมินสุขภาพชุมชน
- 2.2 แนวทางการประเมินสุขภาพชุมชน
- 2.3 ตัวชี้วัดสุขภาพชุมชน

3. ปัจจัยเกี่ยวกับภาวะสุขภาพชุมชน

- 3.1 พฤติกรรมสุขภาพ
- 3.2 ประเพณีพฤติกรรมสุขภาพและพฤติกรรมเจ็บป่วย
- 3.3 ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม
- 3.4 บทบาทพยาบาลชุมชนในการแก้ไขปัญหาสุขภาพที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้อ่านมีความรู้ ความเข้าใจและสามารถ

1. อธิบายคำจำกัดความและแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนได้
2. อธิบายองค์ประกอบของชุมชนและขอบเขตในการศึกษาองค์ประกอบของชุมชนได้
3. อธิบายแนวคิดของการประเมินภาวะสุขภาพชุมชนได้
4. อธิบายแนวทางการประเมินสุขภาพชุมชนและข้อมูลที่ใช้ในการประเมินภาวะสุขภาพชุมชนได้

2 การพยาบาลสุขภาพชุมชน

5. อธิบายตัวชี้วัดภาวะสุขภาพที่ใช้ในประเทศไทยได้
6. อธิบายถึงความหมายและประเภทของพฤติกรรมสุขภาพ ตลอดจนแนวคิดพฤติกรรม
การเจ็บป่วยและพฤติกรรมแสวงหาการรักษาได้
7. อธิบายปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับภาวะสุขภาพและการเกิดโรค พร้อมทั้ง
ระบุบทบาทของพยาบาลชุมชนในการแก้ไขปัญหาอนามัยที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม

ทฤษฎี แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน และปัจจัยเกี่ยวกับภาวะสุขภาพชุมชน

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

1.1. คำจำกัดความ ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

“ชุมชน” มักจะถูกพิจารณาในแง่ “การรวมตัวกันของกลุ่มคน” เท่านั้น แต่ที่จริงแล้วมีความหมายกว้างขวางลึกซึ้งซึ่งทั้งความหมาย โดยสามัญสำนึกความหมายโดยรูปศัพท์ และความหมายทางวิชาการ หากพิจารณาคำในภาษาอังกฤษ “Com” มีความหมาย คือ “together” และมีคำที่เกี่ยวข้องอีกหลายคำ เช่น

Communal	= ของชุมชน เพื่อชุมชน
Common	= ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย
Commune	= ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

จากการให้ความหมายที่ไม่คงที่ ในที่นี้จึงขออธิบายความหมายของชุมชน ดังนี้

ความหมายโดยสามัญสำนึก

โดยสามัญสำนึก “ชุมชน” หมายถึง ครอบครัวหลายๆ ครอบครัวมาอยู่รวมกันในพื้นที่เดียวกัน มีลักษณะเพื่อนบ้าน ซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้องกันหรือไม่ก็ได้ ดังนั้นคนที่อยู่ร่วมกันในบ้านเรือนหรือครอบครัวเดียวกันจึงมิใช่ชุมชนในความหมายนี้ เพราะโดยสามัญสำนึกหรือความรู้สึกแล้วคนที่อยู่ร่วมกันในบ้านหลังเดียว ซึ่งทุกคนยอมรับว่าอยู่รวมในบริเวณเดียวกันนั่นเอง ซึ่งความหมายนี้แตกต่างไปจากความหมายโดยรูปศัพท์และความหมายโดยทางวิชาการ

ความหมายโดยรูปศัพท์

ตามพจนานุกรม Oxford advanced learner's Dictionary of Current English ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่งมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื่อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและเกื้อกูลกัน

สำหรับในประเทศไทย คำว่า “ชุมชน” เป็นคำที่บัญญัติในภาษาไทยอย่างไม่เป็นทางการ เมื่อไม่นานมานี้เองจะเห็นได้จากไม่ได้บัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เพิ่งบัญญัติครั้งแรกในพจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 โดยให้ความหมาย ชุมชนว่า หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

4 การพยาบาลสุขภาพชุมชน

ความหมายทางวิชาการ

ประเวศ วะสี (2559) ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารด้วย

Anderson, E.T. (2019) ให้ความหมายของการพยาบาลชุมชนว่า การพยาบาลชุมชนเป็นบริการที่มุ่งพัฒนาและยกระดับศักยภาพทางด้านการดูแลสุขภาพของคนทั้งที่เป็นรายบุคคล กลุ่มและชุมชน เป็นการปฏิบัติการของการพยาบาลชุมชนมีลักษณะเป็นการปฏิบัติงานของระบบย่อยที่ประสานสัมพันธ์อยู่กับระบบใหญ่ คือระบบบริการทางสุขภาพ และระบบบริการที่เกื้อหนุนต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคม

Harkness, G. A., & DeMarco, R.F. (2012) ให้ความหมายว่า ชุมชน คือ จิตวิญญาณหรือความรู้สึก เกิดขึ้นเมื่อคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาทำงานร่วมกัน เพื่อที่จะบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน

Holzemer, S.P. (2014) ชุมชนเป็นองค์รวมของบุคคล ที่ตั้งอยู่บนอาณาเขตทางภูมิศาสตร์และการเมืองร่วมกันหรือตามที่มีความผูกพัน โดยเน้นที่ความผูกพันกันด้านสุขภาพ

Kamalam, S. (2012) กล่าวว่า ชุมชน คือกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน

Nies, M.A. (2019) ให้ความหมายว่า การพยาบาลชุมชนเป็นสาขาหนึ่งของการพยาบาลที่เกิดจากการสังเคราะห์ศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน บูรณาการองค์ความรู้ทางการพยาบาล การสาธารณสุขและศาสตร์อื่นๆ เข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งให้บริการทางการพยาบาลทั้งต่อบุคคล ครอบครัว และกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน เป็นผลให้เกิดความผาสุกและภาวะสุขภาพที่ดีต่อประชาชนโดยรวม

World Health Organization (2017) ชุมชนคือ กลุ่มคนที่มีความผูกพันกันอย่างใดอย่างหนึ่ง สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน และมีหน้าที่ร่วมกันอันจะนำไปสู่ผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งทำให้ชุมชนตามความหมายนี้ไม่ได้จำกัดคนตามพื้นที่หรืออาณาเขตเท่านั้น

McMurray, A., & Clendon, J. (2013) ชุมชนเป็นกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์กันและกัน มีความสนใจ ร่วมกันหรือมีคุณลักษณะที่มีพื้นฐานที่ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนดังกล่าวอาจรวมถึงกลุ่มทางสังคม กลุ่มคนที่มีสิทธิร่วมกัน

จากการให้ความหมายชุมชนที่กล่าวไปข้างต้น อาจแบ่งลักษณะการให้ความหมายออกเป็น 3 แนวทาง ได้แก่

1. ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพันกันและมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกันกับความหมายโดยรูปศัพท์ และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์เดียวกัน เช่น ครอบครัว ตระกูล เป็นต้น

2. ชุมชน หมายถึง พื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคน เช่น ละแวกบ้าน คุ่ม หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

3. ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แนชัด และรวมถึงในระยะเวลาที่นานพอสมควร จนเกิดความสัมพันธ์และผูกพันกันขึ้น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มอาชีพรับจ้าง กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข ชมรมส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น

จากความหมายของ “ชุมชน” ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีความหมายหลากหลายและมีพัฒนาการตามยุคสมัยมาโดยตลอด ชุมชนไม่ใช่เพียงการที่บุคคลมาอยู่รวมกันและการรวมกลุ่มของอาคารบ้านเรือน แต่ต้องมีความเป็นชุมชนด้วยนั่นคือ ชุมชนเป็นทั้งที่รวมของคนซึ่งมาอยู่รวมกันโดยมีมิติทางสังคม ค่านิยม วัฒนธรรมและทัศนคติในเรื่องต่างๆ รวมกัน รวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพและการเจ็บป่วย มีการดูแลปกป้อง สนับสนุน เอื้ออาทรต่อกัน มีการร่วมผลิต การจัดบริการซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้าและผลผลิตต่างๆ ที่สำคัญคือการมองชุมชนด้วยทฤษฎีระบบช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์กันในการทำหน้าที่ของคนและหน่วยงานย่อยๆ ที่เป็นสมาชิกในระดับต่างๆ ของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ประเภทของชุมชน

การจำแนกประเภทของชุมชน มีนักวิชาการสาขาต่างๆ จำแนกไว้หลายแบบ เช่น จำแนกตามจำนวนประชากร ตามลักษณะกิจกรรมหลัก ตามลักษณะทางนิเวศวิทยา ตามหน่วยการปกครอง ตามวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจ ตามระดับของการพัฒนา แต่ที่นิยมมากคือจำแนกตามลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยแบ่งเป็นชุมชนเมืองและชุมชนชนบท การแยกความแตกต่างของชุมชนทั้งสองประเภทนี้ไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอน แต่ละประเทศก็อาจใช้เกณฑ์ที่ไม่เหมือนกัน แต่โดยทั่วไปจะมีตัวแปรที่ใช้แยกชุมชนทั้ง 2 ประเภท ได้แก่ ปัจจัยทางด้านลักษณะประชากร ปัจจัยด้านอาชีพและรายได้ ปัจจัยด้านที่อยู่และสิ่งแวดล้อม ดังตารางที่ 1 และปัญหาชุมชนแยกตามลักษณะชุมชนเมืองชุมชนชนบท ดังตารางที่ 2

6 การพยาบาลสุขภาพชุมชน

ตารางที่ 1 ปัจจัยทางด้านลักษณะประชากร ปัจจัยด้านอาชีพและรายได้ ปัจจัยด้านที่อยู่และสิ่งแวดล้อม

ปัจจัย	ชุมชนชนบท	ชุมชนเมือง
1. ปัจจัยด้านลักษณะประชากร - ขนาดประชากร - อายุเฉลี่ย - เพอร์เซ็นต์ประชากรที่เป็นเด็กและเยาวชน - ระดับการศึกษา - สถานภาพสมรส - อายุเฉลี่ยเมื่อเริ่มแต่งงาน - เชื้อชาติ	มีจำนวนประชากรน้อย ต่ำ สูง ระดับการศึกษาต่ำ ส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา คนโสดน้อย การหย่าร้างน้อย ต่ำ เชื้อชาติเดียวกัน	มีจำนวนประชากรมาก สูง ต่ำ ระดับการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษา คนโสดมาก การหย่าร้างสูง สูง ปะปนหลายเชื้อชาติ
2. ปัจจัยด้านอาชีพ รายได้ และการแบ่งงาน - อาชีพ - รายได้ - การแบ่งงาน	อาชีพหลักคือเกษตรกรรม รายได้ต่ำและมีรายได้ใกล้เคียงกันในแต่ละคน คนหนึ่งสามารถทำได้หลายอาชีพ เช่น ทำการเกษตร และรับจ้าง	มีอาชีพแตกต่างกันตามความรู้ของแต่ละบุคคล รายได้สูง แต่ระดับรายได้มีความแตกต่างกันในแต่ละอาชีพ การประกอบอาชีพจะเป็นวิชาชีพเฉพาะหรือเฉพาะสาขา
3. ปัจจัยด้านที่อยู่และสิ่งแวดล้อม - พื้นที่อยู่อาศัย (ที่ตั้งชุมชน) - การแบ่งพื้นที่ทำประโยชน์ของชุมชน - ความหนาแน่นของ	ชุมชนตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจาย พื้นที่ว่างมาก ไม่ได้มีการพัฒนา มีความหนาแน่นของประชากร	ชุมชนอยู่รวมกันหนาแน่นพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย มีการใช้ประโยชน์พื้นที่ทุกตารางนิ้ว